

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

СВІТОГЛЯДНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ КРЕАТИВНОСТІ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні соціокультурні зміни вимагають від людини якостей, які дозволяють творчо і продуктивно підходити до будь-яких змін та інновацій. Креативна особистість на сьогодні здатна активно сприймати оточуючий світ, проявляти пошукову активність, виробляти самостійні відповідальні рішення.

14 лютого 2012 р. у Житомирі відбулося засідання круглого столу "Світоглядні та методологічні принципи креативності в освітній системі сьогодення", в якому взяли участь більше 60 учасників, які представляли Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Університет "Україна" (м. Вінниця), обласне управління освіти Житомирської обласної адміністрації, середні та вищі навчальні заклади навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся", кафедру педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка, лабораторії ЖОППЮ, засоби масової інформації.

Відкриття заходу відбулось на пленарному засіданні у конференц-залі Житомирського державного університету імені Івана Франка. З вітальним словом до присутніх звернувся **ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, професор Петро Юрійович Саух**, який відзначив велике прикладне значення подібних заходів, їхню практичну користь для подальшої роботи науковців. П. Ю. Саух підкреслив, що розвиток сучасної педагогіки характеризується підвищеною увагою до творчого потенціалу людини, створенням освітнього середовища, що сприяє її саморозвитку. Існуюча в системі вищої освіти гостра потреба у підготовці інтелектуальних, ініціативних, творчих фахівців супроводжується зростаючою незадоволеністю освітнім процесом, в якому не приділяється належної уваги проявленню і розвитку креативності як загальної здатності до творчості. Креативність – це технологічний елемент творчості, зорієнтований на розвиток нелінійного мислення. Зрозуміло, що одних закликів до суспільства з проханням звернути увагу на проблеми обдарованості і творчості дуже мало. Сучасне життя вимагає від суспільства пошуку нових форм і способів підготовки майбутніх фахівців, оскільки ефективність майбутньої професійної діяльності студента залежить не тільки від набутих у вузі знань та вмінь, але й від умінь творчо їх застосовувати.

Серед основних питань, які обговорювалися на засіданні круглого столу, були наступні: підвищення конкурентоспроможності випускників ВНЗ України на ринку праці, зростання ролі та статусу вчителя у сучасному суспільстві і створення умов для розвитку креативного мислення педагога, роль соціального замовлення на професійну підготовку творчих фахівців за участі великого бізнесу, потреба виховання креативності та нелінійного мислення в системі роботи з обдарованою молоддю, а також звернення до духовних засад національного виховання, етичного виховання педагога культурно-освітнього середовища в інтересах соціальної та міжконфесійної злагоди.

В. Ю. Арешонков, кандидат педагогічних наук, перший заступник голови Житомирської обласної ради, у своїй доповіді звернувся до болючих проблем сучасної Житомирщини. В навчальних закладах області створюються усі можливі умови для самореалізації молоді, в області функціонують більше 79 молодіжних організацій, але все рівно це не може допомогти вирішити основну проблему Житомирщини – безробіття серед населення віком від 18 до 30 років вражає своєю чисельністю. Більше 30 % громадян даної вікової групи не можуть отримати роботу.

І. А. Зязюн, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України відзначив, що перед вищою освітою стоїть завдання переосмислити роль учителя у підготовці фахівців нової генерації. Учений нагадав слова К. Д. Ушинського – "тільки людина може сформувати людину". Одним із шляхів вирішення цього завдання є креативна освіта, а забезпечити її може лише вчитель із нестандартним, самостійним мисленням, методично й технологічно підкований, здатний бачити нестандартний вихід із будь-якої педагогічної ситуації. Сьогодні у науковій літературі креативність визначається як діяльність, кінцевим результатом якої є створення якісно нового продукту, такого, який вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю, при цьому зазначається, що творчість специфічна для людини, тобто завжди передбачає творця-суб'єкта творчої діяльності.

І. Д. Бех, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання АПН України, говорячи про виховання сучасної молоді людини, виділив тріаду якостей особистості – самостійність, відповідальність та інтелектуальність, творчість. Науковець наголосив на необхідності переведення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів у

режим випереджувального розвитку, який би сприяв створенню умов для становлення особистості як творця і проектувальника своєї життєдіяльності. Важливим моментом у навчально-виховному процесі сучасної школи є саморозвиток особистості, пов'язаний з її життєдіяльністю, у межах якої він здійснюється. Тому вже з дошкільного віку, з моменту виокремлення свого Я, дитина стає суб'єктом власної життєдіяльності, оскільки починає ставити цілі, підкорятися власним бажанням і прагненням, враховуючи вимоги інших. Ці спонуки мають набувати суспільної спрямованості, тому що в іншому разі вони деструктивно впливатимуть на розвиток особистості.

Саморозвиток переважно є індивідуальним процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості. Водночас він є процесом об'єктивним, що здійснюється під впливом значущих інших. На перших порах дитина створює свою особистість, імітуючи зміст поведінки дорослого, а також в ігровій, зображувальній, елементарній трудовій діяльності.

В. В. Рибалко, старший науковий співробітник Інституту психології АПН України, доктор психологічних наук, підкреслив, що творча особистість сьогодні – це особистість, яка має внутрішні передумови, що забезпечують пошукову активність та дослідницьку поведінку. І підготовка молодшої людини до творчого пошуку – це невідмінна умова сучасної вищої освіти. Характерними рисами творчого вчителя, на думку В. Рибалки, є: потреба у самоорганізації; здатність до вивчення всієї необхідної інформації з проблеми, що вирішується, та мобілізація своїх можливостей з метою здійснення розпочатої справи; здатність до попереднього планування своїх вчинків та дій при підготовці до занять, ділових зустрічей тощо; здатність до проявів волі та характеру, мобілізації внутрішніх ресурсів у ході виконання роботи, що потребує часу та додаткових зусиль; здатність до вмілого прояву своїх бажань, почуттів, емоцій та вміння стримувати їх.

Багатьох сучасних дидактів хвилює питання, як створити умови, щоб у навчальному процесі учні були не тільки простими виконавцями волі вчителя, а й його учасниками, творцями. Варто зазначити, що співтворчість учителя й учнів – не просто спільна діяльність педагога і вихованців, у якій останні здійснюють творчий підхід до навчально-пізнавальної діяльності, а й уміле керівництво вчителя. Тільки творчий учитель може сформувати творчу особистість учня, допомогти йому виявити свої нахили та здібності, самоактуалізуватися.

Ще В. О. Сухомлинський підкреслював, що тільки творчий учитель здатен запалити в учнях жагу пізнання, тому кожному педагогові необхідно розвивати креативність, що є головним показником його професійної компетентності. Будь-яка діяльність вважається творчою, якщо її продукт характеризується новизною, і має об'єктивний і суб'єктивний, характер. У педагогіці таким продуктом можуть бути нові навчальні технології, форми, методи навчання і виховання, зростання педагогічної майстерності вчителя.

Д. В. Чернілевський, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Вінницького соціально-економічного інституту, Президент Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, зазначив, що творча діяльність – це форма діяльності людини чи колективу по створенню якісно нового, ніколи раніше не існуючого. Стимулом до творчої діяльності служить проблемна ситуація, яку неможливо вирішити традиційними способами. Оригінальний продукт діяльності отримується в результаті формування нестандартної гіпотези, урахування нетрадиційних взаємозв'язків елементу проблемної ситуації, привернення уваги до неявно пов'язаних елементів, встановлення між ними нових видів взаємозалежності. Основами творчої діяльності є гнучкість мислення, критичність, здібність до зближення і поєднання понять, цільність сприйняття та ін.

Науковець визначив такі основні психолого-педагогічні умови, які сприяють творчій педагогічній діяльності, самореалізації особистості викладача: забезпечення можливості реалізації педагогом своїх здібностей у найважливішій сфері його життєдіяльності – трудовій, а саме в навчально-виховному процесі, у позанавчальній роботі зі студентами, в системі підвищення кваліфікації з метою самоутвердження, розвитку в нього почуття самоповаги; сприяння самовизначенню кожного викладача в усіх сферах трудового життя через індивідуальний вибір.

У ході пленарного засідання своїми знаннями та педагогічними доробками ділились з аудиторією **В. І. Даниленко, начальник відділу педагогічної освіти та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, А. І. Сологуб, кандидат педагогічних наук Інституту обдарованої дитини НАПН України,** які зазначили, що школа творчості – це школа розвитку креативності. Креативну особистість зазвичай відрізняє підвищена чутливість до всього складного, незвичайного, відкритість до нового досвіду, самостійність поглядів та оцінок, невіддільність стереотипам, відкритість до нових ідей, а також здатність дивувати і захоплюватися.

О. А. Дубасенюк, доктор педагогічних наук, професор Житомирського державного університету імені Івана Франка, у своєму виступі зазначила, що проблема дослідження полягає у подоланні об'єктивно існуючого протиріччя між репродуктивним вузькопрофесійним характером системи навчання, що склалася й актуальною потребою суспільства у формуванні креативної особистості вчителя. Учитель нової генерації має не тільки набути високий рівень професійної компетентності, але й бути зорієнтованим на розвиток школяра як особистості, суб'єкта власного життя.

Креативна спрямованість освітнього процесу сприяє розвитку орієнтації особистості в системі професійних та моральних цінностей, вибору професійного сенсу студентами, вихованню у майбутніх учителів самостійності, активності та ініціативи.

Креативний підхід до організації освітнього процесу переорієнтує його з предметно-змістового аспекту на особистість майбутнього спеціаліста і проявляється: у формуванні навчальних цілей у вигляді мислительних задач; ціннісно-смысловій інтерпретації навчальної діяльності; нестандартних способах і діях по задоволенню потреби у новизні і творчості; створенні авторських програм, проєктів, конкурсних творчих робіт.

Стратегія креативного підходу до організації освітнього процесу у вищій школі передбачає: усвідомлення майбутніми вчителями власних особистісних і професійних можливостей, розвиток педагогічних здібностей до рівня креативних; задоволення потреби у новизні і нестандартних способах розв'язання професійних проблем; установку на творчість і подолання стереотипних способів та формалізму у професійних діях; прогнозування шляхів і вдосконалення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця.

О. Є. Антонова, доктор педагогічних наук, професор Житомирського державного університету імені Івана Франка, досліджуючи світові концепції креативності, зазначила, що поняття "креативність" активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В. М. Дружинін, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, В. Н. Козленко, М. П. Лещенко, О. Н. Лук, А. Маслоу, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, В. В. Петухов та ін). Однак, згадане поняття не можна визнати чітко та однозначно визначеним, не запропоновано єдиного підходу або концепції креативності. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні визначень досліджуваного поняття, що відображають уявлення дослідників, представлених у межах численних концепцій креативності – концепція креативності Дж. Гілфорда, концепція М. Воллаха і Н. Когана, теорія інвестування, запропонована Р. Стернбергом і Д. Лавертом, теорія креативної особистості А. Г. Маслоу, підхід В. М. Дружиніна і Н. В. Хазратової.

О. Є. Антонова переконана, що їх об'єднує спільне – креативність є етапом натхненної творчості, процесом деталізації творчого продукту та надання йому конкретної предметної форми. Навчання творчості, чи, точніше, навчання через творчість, може бути надзвичайно корисним не стільки для підготовки людей до оволодіння творчими професіями чи до виробництва продуктів мистецтва, скільки для створення доброї, гарної, хорошої людини.

Креативність, на думку науковця, являє собою здатність до розумових перетворень і творчості. Креативність характеризується як творенням нового за ситуації, коли проблема викликає домінанту, що відбиває минулий досвід; так і виходом за межі вже наявних знань; взаємодією, що веде до розвитку.

Креативність визначається і як "творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом або її окремі сторони". Вона може проявлятися у самих різноманітних сферах – не лише в галузі мистецтва. А найголовніше – вона допомагає при вирішенні життєвих проблем. При цьому на побутовому рівні креативність проявляється як кмітливість – здатність досягати мети, знаходити вихід із ситуації, яка уявляється безвихідною, використовуючи обстановку, предмети і обставини незвичайним чином. У більш широкому розумінні – це нетривіальне і дотепне вирішення проблеми, як правило, мізерними і неспеціалізованими інструментами або ресурсами (якщо потреба матеріальна). У нематеріальній сфері характеризується сміливим, нестандартним, так би мовити нешаблонним підходом до вирішення проблеми.

Відтак, здатність до творчості – це найвищий прояв активності людини, який ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального. Творчість сприяє розвитку спостережливості, легкості комбінування інформації, готовності до вольового напруження, чутливості до виявлення проблем. Критерієм творчості при цьому є не якість результату, а характеристики та процеси, які активізують творчу продуктивність – саме це називається креативністю (Е. Фром).

У своїх доповідях науковці торкалися актуальних проблем сучасної вищої педагогічної освіти в Україні, обговорювали перспективи її розвитку, порушували питання підготовки студентів у світлі євроінтеграційних процесів, пропонували нові методи, прийоми роботи вчителя.

Дискутуючи, науковці відзначили, що створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації і самореалізації його природних задатків є одним із стратегічних завдань розвитку всієї системи освіти, адже могутність держави визначається кількістю висококваліфікованих спеціалістів, які творчо ставляться до своєї справи, здатні своєю працею сприяти успішному розвитку науки, техніки, мистецтва.

Тому одним із пріоритетних напрямів реформування вищої освіти в Україні є гуманізація освітньої діяльності, спрямування навчально-виховного процесу на формування творчої особистості майбутнього фахівця, створення умов для розкриття її талантів, духовно-емоційних та розумових здібностей.

Результати обговорення питань круглого столу надають багато можливостей для представлення нових науково-дослідних, програмних і ресурсних розробок, спрямованих на продуктивний, структурований діалог, урахування актуальні виклики, які постають перед країною у зв'язку з

необхідністю покращення конкурентоспроможності сучасного фахівця, зокрема: розробки діагностичних матеріалів для дослідження рівня розвитку креативного мислення учнів / студентів різних вікових груп; моніторингу якості навчання та творчої компетентності учнів / студентів; рівня професійної компетентності педагогів навчальних закладів; запровадження гнучких моделей організації навчально-виховного процесу, відповідно до здібностей та схильностей учнів / студентів; використання технологій продуктивного навчання з метою стимулювання креативності учнів; запровадження інформаційних технологій; активізації науково-дослідницької самостійної роботи молоді; інноваційних форм, методів, технологій професійного розвитку педагогів.

Науковці дійшли висновку, що креативність – це характерна ознака творчої особистості, спроможної реалізовувати свій творчий потенціал за власною ініціативою. Іншими словами, креативність – передумова для будь-якої творчої діяльності, вмотивованої прагненням індивідуума до самоствердження та саморозвитку.

Креативна освіта – це освіта, спрямована на розвиток загальної креативності суб'єктів педагогічного процесу, їх нелінійного та інноваційного мислення; освіта з гнучкою системою форм організації навчально-виховного процесу, відповідно до здібностей, схильностей, потреб учнівсько-студентської молоді; освіта, що передбачає впровадження інноваційних педагогічних технологій, які сприяють особистісному зростанню та розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця; освіта, зорієнтована також на особистісне та професійне зростання вчителів / викладачів і загалом педагогічних колективів навчальних закладів.

Виступи учасників круглого столу підтвердили пряму залежність рівня розвитку креативності особистості від умов соціалізації та рівня інноваційності навчальних закладів, в яких молодь здобуває освіту.

Ураховуючи вищезазначене, учасники засідання круглого столу "Світоглядні та методологічні принципи креативності в освітній системі сьогодення" запропонували перспективні напрями співпраці українських науковців, які мають бути реалізовані у науково-педагогічному проекті "Інноваційні технології креативної освіти" :

- На рівні регіональної системи освіти: активізація творчої активності педагогічних кадрів, підвищення рівня психолого-педагогічної культури та професійної майстерності педагогів, запровадження інноваційних навчально-виховних технологій, спрямованих на розвиток креативності учасників педагогічного процесу тощо.

- На рівні особистості фахівця: усвідомлення пріоритетів креативної освіти, комплексне впровадження інноваційних педагогічних технологій розвитку творчих здібностей учнів / студентів, зростання прагнення до самовдосконалення, самоосвіти та самореалізації, включення в систему науково-дослідної роботи, накопичення передового педагогічного досвіду, який може бути запровадженом у педагогічну практику.

- На рівні особистості учня / студента: активізація творчого потенціалу, залучення до творчої діяльності, зростання рівня творчої компетентності особистості, розвиток креативності та нелінійного мислення.

- На рівні науково-теоретичного та науково-методичного забезпечення: організація конкурсів, проведення науково-практичних конференцій, проблемних семінарів, педагогічних читань з проблем розвитку креативності учасників педагогічного процесу.

- На рівні діагностичного забезпечення: запровадження загального моніторингу науково-педагогічного проекту "Інноваційні технології креативної освіти", розробка програм розвиваючої та корекційної роботи з учнівською та студентською молоддю.

- На рівні видавничої діяльності: висвітлення питань роботи над дослідницьким проектом в обласних педагогічних виданнях "Полісся", ЖДУ ім. І. Франка шляхом підготовки науково-методичних матеріалів та навчально-методичного супроводу.

Варто зазначити, що робота даного зібрання науковців була організована на високому рівні. Цьому сприяла наполеглива наукова співпраця науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка з провідними НДІ НАПН України, керівниками ННВ комплексу "Полісся".

О. А. Дубасенюк,
доктор педагогічних наук, професор;

О. М. Власенко,
кандидат педагогічних наук, доцент